

**КЛАСИФІКАЦІЯ ПОМИЛОК В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ЗНАЧЕННЯ**

Закріплений в Конституції України принцип законності знаходиться у нерозривному зв'язку з принципом суб'єктивної осудності, який визначає відповідальність тільки за діяння, що скоєні винно. Дотримання останнього принципу часто залежить від вирішення питання про помилку, оскільки в зміст вини входять не лише істинні, але й помилкові уявлення особи про характер скоєного діяння та його соціальне значення.

Під помилкою в кримінальному праві визнається неправильне уявлення особи відносно фактичних обставин, які визначають характер та ступінь суспільної небезпеки діяння, що скоюється, чи відносно юридичної характеристики діяння. У теорії кримінального права при встановленні суті помилки та її правового значення зібрано значний матеріал, який ліг в основу правозастосувальної практики, але при цьому залишилися і суттєві розходження в підходах та висновках при вивченні цього явища.

Уявляється, що суттєву допомогу в подальшому вивченні помилки та її правового значення може надати метод класифікації. Як відомо, правильно складена класифікація, відобразивши закономірності розвитку класифікованих об'єктів, глибоко розкриває зв'язки між об'єктами, що вивчаються, і допомагає досліднику орієнтуватися в найскладніших ситуаціях, служить підставою для узагальнюючих висновків та прогнозів. Досвід свідчить, що для того, щоб класифікація виконала свої завдання, необхідно за підставу для розподілу брати найбільш суттєві та важливі в практичному відношенні ознаки. При цьому класифікація не може бути чимось закостенілим та незмінним, вона з часом все більш уточнюється шляхом використання одночасно двох шляхів: дедуктивного та індуктивного.

У теорії кримінального права використовуються різноманітні підстави класифікації помилок, але більшу увагу слід приділяти тим, що мають практичне значення, тому що з їх допомогою найбільш точно визначається вина злочинця, на ділі впроваджується принцип індивідуалізації покарання. Так, класифікація за джерелом її виникнення є цінною лише для теорії кримінального права, визначити ж чи підлягає особа

кримінальній відповідальності, уявляється дуже проблематичним. Підставами розподілу помилок у цьому випадку виступають зовнішні (об'єктивні) та внутрішні (суб'єктивні) фактори. М.С. Таганцев виділяв помилки через незнання та через неправильний висновок [1, с.646]. На думку В.О.Якушина, існують помилки на рівні раціонального відображення об'єктивної дійсності та на рівні чуттєвого відображення дійсності [2, с.48]. Ця класифікація потрібна для з'ясування механізму формування помилок.

Гадаємо, що найбільш значимими є інші критерії класифікації: 1) помилки вибачливі та невибачливі; 2) суттєві та несуттєві; 3) помилка в об'єкті та обставинах, що стосуються об'єктивної сторони; 4) юридичні та фактичні помилки; 5) відносно характеру та ступеня суспільної небезпеки діяння, що скоюється, та помилка щодо характеру протиправності скоюваних дій. Перші дві класифікації застосовуються для визначення, чи підлягає винна особа відповідальності. Свого часу, визнаючи вибачливі та невибачливі помилки, М.С. Таганцев все ж критикував такий розподіл [3, с.545]. Нині цієї ж думки дотримується Л.І. Коптякова, вважаючи вибачливу помилку казусом [2, с.50]. Тому на цій підставі дослідники виключають вину та відповідальність. І говорити про будь-яке ставлення в вину не можна взагалі. Невибачлива помилка тягне тільки встановлення форми вини, а саме необережності (В.О. Якушин стверджує, що невибачлива помилка може бути і в рамках умислу) [2, с.50]. Істотну допомогу при кваліфікації діяння як злочину, як видно з вищевикладеного, ця класифікація надати не може, так як у ній не розглядаються юридичний та фактичний характер скоюваного діяння. Ми можемо тільки зазначити чи воно злочинне, чи незлочинне, визначивши при цьому в першому випадку форму вини.

Запропонована П. С. Дагелем класифікація передбачає розподіл помилок на суттєві і несуттєві [4, с.15]. Ця класифікація має більшу значимість при визначенні практичної цінності, оскільки визначає рамки кримінально-правового впливу. Суттєва помилка стосується тільки тих обставин, які є ознаками відповідного складу злочину або ж обставин, які виключають суспільну небезпеку діяння, тобто виключають можливість ставлення обставин, які є предметом помилки, в вину суб'єкту. Несуттєва помилка взагалі не впливає на вину.

Але ж цим перелік помилок не обмежується, він більш різноманітний, ніж той, що охоплюється класифікацією П. С. Дагеля. Три останні класифікації дуже подібні між собою. І перш за все тим, що розглядають положення про злочинність чи незлочинність діяння, а також помилки, які стосуються елементів складу злочину (об'єкту та об'єктивної сторони). Але ж саме наявність у діянні особи складу злочину є підставою для притягнення її до кримінальної відповідальності. При наявності в діях помилки кваліфікація набуває певної своєрідності.

Розподіл помилок на юридичні та фактичні найбільш доцільний для кримінального права. Така класифікація дає достатньо повну характеристику проблеми помилки в кримінальному праві та особливостей кваліфікації діяння при наявності неправильного уявлення про обставини злочину. Юридична та фактична помилки підрозділяються на підвиди. Підвиди юридичної помилки: 1) уявний злочин (особа вважає своє діяння злочином, кримінальний же закон такого складу не передбачає); 2) помилка протилежна першій (особа має неправильне уявлення про те, що скоєне діяння незлочинне); 3) неправильне уявлення особи про кваліфікацію, вид та розмір покарання.

Залежно від ознак складу злочину, відносно якої допущена помилка, виділяють наступні підвиди фактичної помилки: 1) помилка в об'єкті (особа посягає на життя представника іноземної держави з метою викликати міжнародні ускладнення, але вбиває пересічного громадянина); 2) помилка в об'єкті при незнанні винним кваліфікуючих обставин, що посилюють відповідальність (згвалтування неповнолітньої); 3) помилка в предметі (хотіли заволодіти певним майном, а у шухлядах було інше, ніж вважали); 4) помилка в особі (винний посягає на життя певної особи, але помилково приймає за неї іншу особу і завдає їй шкоди); 5) помилка в наявності чи відсутності ознак, які становлять об'єктивну сторону складу злочину, а саме: помилка відносно скоюваної дії чи бездіяльності, помилка відносно настання суспільно небезпечних наслідків; 6) з попередньою помилкою тісно пов'язана помилка в розвитку причинного зв'язку (вдарив потерпілого молотком по голові, вважаючи його мертвим, кинув у озеро, в результаті, як було встановлено, смерть наступила від асфіксії); 7) помилка при відхиленні дії (стріляючи в одну

людину, влучає в іншу людину, яка стоїть поруч); 8) помилка в засобах скоєння злочину.

Підсумовуючи, зауважимо, що існує велика кількість класифікацій помилок і кожна з них має право на існування, коли вона обґрунтована. Але значимість їх для практики застосування кримінального закону має різний ступінь, що обумовлюється різноманітними підставами класифікації.

Список літератури:

1. Таганцев Н.С. Лекции по русскому уголовному праву. Часть общая. СПб., 1887.
2. Якушин В.А. Ошибка и ее уголовно-правовое значение. Казань, 1988.
3. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть общая. Т.1. СПб., 1902.
4. Дагель П.С. Обстоятельства, исключющие виновность субъекта и влияющие на форму вины // Советская юстиция. 1973. №3.

Надійшла до редколегії 09.02.99

Ю.М. Уманець

РЕЖИМ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ (ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ)

Період формування основ кримінально-виконавчого права України як самостійної галузі права кримінально-правового комплексу потребує розробки нового категоріально-понятійного апарату, який би відповідав теперішньому рівню теорії та потребам практики виконання кримінальних покарань [1, с.15–19].

Не дивлячись на активні пошуки кримінальних покарань, альтернативних позбавленню волі, воно залишається найбільш розповсюдженим видом кримінальної репресії як в країнах Європи, так і Америки.

Згідно з даними Пінел Реформ Інтернешнл та Міжнародного центру пенітенціарних досліджень кількість засуджених у високорозвинutih країнах Западу зростає. Так, якщо в 1991 р. у в'язницях Італії було 35, 5 тисяч засуджених, то в 1996 р. їх кількість зросла до 52 тисяч; в Англії та Уельсі в 1998 р. в місцях позбавлення волі знаходилось 65 тисяч засуджених, що на 23, 5 тисячі більше, ніж в 1993 р.; якщо в 1980р. в Сполучених Штатах Америки в ув'язненні знаходилось 500 тисяч, то в 1997 р. їх кількість зросла до 1, 7 млн. чоловік, а відносна чисельність ув'язнених на 100 тисяч населення досягла рівня 645 чоловік.